

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXI/1—5

**БЕОГРАД
1996**

ЕГОН ФЕКЕТЕ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

НЕКЕ ПРАВОПИСНЕ ДИЛЕМЕ (Питања и одговори)

Тема рада се дотиче извесних правописних недоумица у вези са писањем званичних назива установа, страних валута, скраћеница и њихових падежних и других граматичких или творбених ликова, с посебним освртом на употребу ћириличног односно латиничког писма у тим случајевима у писаној пракси.

Уредништво Нашег језика примило је од колега запослених у одељењу коректуре ГП „Штампарија Политика“ писмо у којем се, поред осталог, вели: „Суочени с неким правописним проблемима недефинисаним у правописима, молимо вас да нам одговорите на следећа питања:

1. Употреба латинице у ћириличним текстовима:

а) Како се пишу називи фирми које су регистроване латиницом; да ли је обавезно писати *Control banka* и сл. или се допушта и: *Кон-џрол банка*?

б) Како се пишу ознаке страних валута: уколико их није неопходно писати латиницом, у којим се случајевима може употребити ћирилица?

в) Како писати скраћенице као што су: *dr med. sci.*; да ли се може пресловљавати у ћирилицу или ваља задржати изворну латиничку графију?

2. Како писати присвојне и падежне наставке с именима или другим речима написаним страном, изворном ортографијом: да ли се између основе и наставка ставља цртица или се пишу спојено, нпр. да ли је правилно *Johanson-ov* или *Johansonov*, *Johanson-a* уместо *Johansona*, *Henry-ev* или *Henryjev*, *Henry-a* или *Henryja*, *bypass-a* или *bypassa*?

3. Каква је конгруенција скраћеница; правило је да је слагање скраћеница условљено граматичким родом скраћенице, а не родом пуне основне речи; како се слажу скраћенице САД, СРЈ и сл.?

*

Пошто налазимо да одговори на ова питања (која смо, иначе писмом већ упутили Штампарији Политика) могу бити од користи и за наше читаоце, објављујемо их и овде, дакако у за ову прилику прилагођеном облику.

Дакле, пођимо редом, најпре са питањем наведеним под

(1a) Називи фирми, институција и сл. које су регистроване латиницом, односно које у себи садрже изворно страну лексику и латиничку ортографију (исто се односи и на стране апелативне речи уопште) могли би се третирати бар двојако:

Називе (као и друге речи) могуће је у ћириличком окружењу писати и латиницом и ћирилицом; ћирилицом онда када:

(a) задовољавају (поприме) прозодијско-граматичке одлике нашег језика (могу се изговорити „ло нашки“, могу се уклопити у наш морфолошки систем, мењати по падежима и сл.),

(b) уколико се могу сматрати делом и нашег лексичког фонда, дакле као речи које су прихваћене и одомаћене у нашем језику (*Со-рош фондација, Комерцијална банка, Иманише, Њујорк џајмс, њој рок концерти, синема клуб, ренџакар, џајм ауш* и сл.) и

(c) уколико је с обзиром на претходна два критеријума (прилагођеност изговора и лексичко-семантичка уоданост) ушло у обичај да се такве речи, па и називи, имена и сл. пишу ћирилицом. Мада принцип по коме се неко правило изводи на основу тога да ли је нешто „ушло у обичај“ или није може изгледати необичан, ипак се уоданост и распрострањеност какве језичке појаве или правописног манира мора узети као релевантан фактор за нормативну прескрипцију, јер оно што је у пракси стекло „право грађанства“ тешко да се може пренебрегнути, па отуда не може а да не утиче и на нормативна правила и решења.

То, другачије речено, значи: речи које су постале саставни део нашег језика које су се, дакле, уклопиле у наш језички израз и граматички систем, не треба у ћириличким текстовима писати ни латиницом ни изворним правописом већ транскрибовано, нашим писмом, онако како се у нас изговарају. То се односи и на називе и имена (нпр. *Мајетт шоу, Франкфуртјер алгемајне цајтунг, Форин офис* и сл.) јер се ради о појмовима који су за нас с датим изговором општепознати, односно нашем систему саображени ликови (при чему нам, рецимо, њихово изворно значење и не мора бити знано).

С друге стране, све оно што одудара од наведенога остајало би написано латиницом, односно изворном ортографијом, дакле: *Control bank/Bank; Commerz/Komerc Bank; International Court of Justice* или сл., поготово што би наши ликови, типа *Комерцијална банка* и сл. вероватно захтевали званичну пререгистрацију имена. На исти начин, на пример, неће се ћирилицом писати ни фразе типа *L'état c'est moi; In memoriam; Folk and roll hit; Juke box hit; L'art; No comment; Sweet*

*movie*¹ и сл. јер овакви изрази у нашој језичкој свести не функционишу као разумљив и у нас прихваћен, домаћи лексички материјал.² Смешно, отуда, или неприкладно (бар засад) делују ћирилицом написани страни изрази, такви као *Национал Амјузментс*, *Њуз Корјорејшн*; *Секјуриџас Дајта*; *Борд „ИЦН Фармасјукџикалс“*³ и сл., док је, с друге стране, писање латиницом склопова као: **Business Clab/Club/ Klub**, **Express**, **YU rock** и сл. сасвим непотребно и представља манир којем једва има оправдања.

Нажалост, мора се признати и то да у нашој правописној литератури, и не само њој, нема сигурнијег ослоња у томе шта се данас осећа као страном, а шта не, па тако у многим случајевима најчешће остаје да се правописна решења у вези с тим устале и утврде у самој пракси на основу језичког осећања и разумевања или, евентуално, на основу постојећих преседана; није, на пример једноставно проценити, а тиме се и за начин писања одредити, у случајевима типа *Ke-д-орсеј/Кедорсеј*; *Форењ офис/Форењофис*; *Јунајџед њрес*; *Артс канал*; *бизнис њрес* и сл.⁴: да ли их писати у изворном или преиначеном облику, латиницом или пресловљено, одвојено или спојено и сл.

(16) О писању ознака страних валута правопис се није изричито изјашњавао. Правило о томе може се изводити аналогично из одредби правописа које говоре о скраћеницама за мере, типа *W* (ват), одн. *kWh/квч.*, тј. из става правописа да се „обичније кулентне скраћенице најчешће пресловљавају у ћирилицу, али се могу задржати и као латиничке“.⁵ По нашем мишљењу, изворно (латиничко) писање ваљало би задржати и у скраћеницама страних валута, јер су то међународне ознаке које имају готово логотипску симболику (као што је то случај и у неким другим приликама, типа: VW, BMW, IBM, SONY, CNN, CD и сл.), мада се неће погрешити и ако се наведу ћирилицом, поготово ако се таква решења у пракси уходавају.

¹ Примери су узети углавном из дневне штампе (ТВ програми).

² О проблему писања и читања страних лексичких елемената (скраћеница, речи и израза) исп. детаљније у раду Е. Фејете, *Страни лексички елементи и ћирилично писмо*, Наш језик, књ. XXX, св. 1–5 (1995–1996), стр. 53–62.

³ Примери из листа Политика, овај последњи из наслова на стр. 9 од 20. јула 1996. Иста напомена односила би се и на случај писања WC ћирилицом (као у поднаслову истог броја Политике на стр. 10 „Јавни ВЦ пред амбасадом“). Уосталом, таквих примера непримерене ћириличке „транскрипције“ има у нашим штампаним текстовима све више.

⁴ Несналажења има отуда свакаких; налазили смо не само колебања у одређењу за једну од азбука, већ и мешања као: *Прес клуб/Pres klub/Press club*; *Бизнис прес/Business press/Бизнис press*; *РС клуб/ПЦ клуб*; *Уја медиа објективс*; *YU шои 10*; *Мода linea*; *СОС Инџер Дил весџи* (примери из ознака телевизијским емисијама, одн. назива ТВ програма); више о овим недоумицама говори се у поменутоме моме напису у *Нашем језику*, књ. XXX.

⁵ Ставове правописа и цитате наводимо према *Правопису српског језика* Матице српске из 1993. године, аутора М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурице. Иначе, о писању и интерпретацији скраћеница у говорном језику исп. у моме напису *О читању скраћеница*, Наш језик, књ. XXIX, св. 1–5 (1994), стр. 327–331.

(1в) Питање — можемо ли скраћеницу *dr med. sci.* пресловљавати у ћирилицу захтева сложенији одговор. Наиме, дилеме нема око писања скраћеница *др* и *мед.* — оне се, по правилу, пишу у ћириличким текстовима ћирилицом, а у латиничким латиницом (исто као и *мр/мр; инж./инж.*⁶ и сл.).

Што се пак скраћенице *sci.* тиче, можемо рећи следеће: то је једина скраћеница која се завршава на самогласник; у писању се обично наводи латиницом, с обзиром на то да подразумева латинску реч — 'scientia' (= знање, наука); како се та реч у нас не употребљава, скраћеница *sci.* се разуме као латинска скраћеница (скраћена латинска реч) па се отуда и пише латиницом (једнако тако као што је некада, из истих разлога, било уобичајено да се и скраћеница (титула) *dr* пише латиницом, што се понекад, мада сасвим неоправдано, чини и данас, чак и уз ћирилицом написана имена); затим, та се скраћеница не употребљава самостално већ само у спрези са друге две, са 'др' и 'мед.', као трећи члан скраћеничке конструкције (*dr med. sci.*); њена посебност је и у томе што се у пуном облику не изговара као латинска реч ('сцијенција') већ се увек „преводи“ нашом речју — 'науке' (тј. 'dr med. sci.' се чита као — 'доктор медицинских наука'.⁷

С обзиром на то да је скраћеница *sci.* у овом облику с вокалским завршетком у пракси уобичајенија од других ликова, не бисмо препоручивали да се сведе на *sc.*⁸, али бисмо је можда могли у ћириличком окружењу писати ћирилицом. Изгледа нам, наиме, мање подесним мешање два алфабета у склопу јединственог низа (*др мед. sci.*), без обзира на то што би се за латинички лик те скраћенице можда могло наћи више оправдања. Уосталом, без обира на наш став, и у овом случају ће пракса бити та која ће пресудити и показати која ће од две постојеће солуције превагнути.⁹

(2) У вези са питањем — да ли наставке за придевске и падежне облике додавати с цртицом на имена изворно писана латиницом, подсетили бисмо на одредбе новог Правописа Матице српске у којем стоји, прво, да се у ћириличким текстовима имена само изузетно на-

⁶ И по старом Матичином правопису (1960) и новом (1993) за *инжењер/инжињер* скраћеница је само *инж.* одн. (латиницом) *инж.* а не — *инг./инг.* како се понекад налази у пракси.

⁷ Разлог лежи у томе што скраћеница *др* уз име медикара не означава научни ранг већ значи само 'лекар', па се онда скраћеницом *sci.* жели начинити разлика између 'доктора медицине — лекара' и 'доктора — медицинских наука', што, у другим научним областима није неопходно јер у немедицинским наукама (филологији, математици и др.) скраћеница 'др' редовно значи научни степен, докторат (докторских) наука.

⁸ Ово тим пре што се *sc.* већ употребљава као скраћеница за лат. *scilicet* (= тј., наиме), за лат. *sculpsit* (= ознака на скулптури и сл. испред имена вајара), а *Sc* као скраћеница за *Скандинавију*.

⁹ На проблем писања и неједнаке употребе ових и неких других скраћеница овога типа указивано је више пута у стручним часописима. Недавно је о томе било речи и на Југословенској конференцији о стандардизацији терминологије: исп. нпр. реферат В. Славковића и С. Литвињенка, *Стандардизација домаће медицинске терминологије*, зборник радова Стандардизација терминологије (Београд, 1996), стр. 240.

воде изворним писмом¹⁰ (тј. треба их, начелно, увек транскрибовати и, друго, ако се ипак наводе латиницом, онда је наставке флексије уз њих — „неопходно одвојити цртицом и исписати ћирилицом“ (нпр. Wuys-y, Wuys-ом, Wuys-ов), док се у латиничким текстовима страна имена или транскрибују нашом латиницом или се преузимају у изворном ортографском лику, а наши флексивни наставци се не одвајају цртицом (нпр. Shakespeareom, Lavoisierov).¹¹

Што се пак наставака за имена типа Henry тиче, оправдано је додавати наставке са јотом (Henryјев, Henryја) јер се у тим случајевима латиничко Y третира као и, а именице на -и мушког рода (типа Цони, Кенеди, Мики, Ђакси и сл.) имају у нас граматичка својства именица с основом на сугласник (типа Иван, Петар); пошто је у наведеном случају основа на -и, надовезују се на њу вокалски наставци -а, -е, -ев или сл., с тим што се између вокалских секвенци типа и-е, и-а и сл. по правилу увек пише j (-ија, -ију, -ијев и сл.).¹²

Могуће је, међутим, сматрати да одредба по којој се на латинички лик додају наставци с цртицом — и то ћирилицом — није баш најсрећније решење (два алфабета у истој речи!), па бисмо радије примењивали правило које важи за латиничке случајеве, тј. — ако се у ћириличком окружењу име наводи латиницом — ваљало би падежне и др. наставке писати такође латиницом и без цртице.

И, најзад, (3) што се конгруенције, граматичког рода и деклинације скраћеница тиче, већ је у питању речено како се њихов род одређује. Према томе, скраћенице типа САД, СРЈ нормално попримају карактеристике именица мушког граматичког рода (основа им је на сугласник, а наставак -ø у ном. јд.). Међутим, иако правопис предвиђа могућност да се скраћенице деклинирају као речи, оне, по нашем схватању, никако нису (праве) лексичке речи па је отуда примереније избегавати њихову промену по падежима, творбу придевских и других изведеница и сл. Изузетак чине оне скраћенице које су се у извесном смислу лексикализовале (као Танјуг, Фијат, Ција, Унеско), али бисмо такве скраћенице мењали по падежима само ако нису исписане верзално. Верзално написане скраћенице, наиме, захтевају наставак одвојен цртицом (УНЕСКО-а, УНЕСКО-ов). Уместо флексивних облика с цртицом (типа УНХЦР-ом, УНЕСКО-ом одн. UNHCR-ом, UNESCO-ом) боље би било падежни однос индицирати каквим флексивним детерминативом испред скраћенице (нпр. 'с организацијом УНЕСКО' и сл.). Ако то није могуће, а падежни однос се мора назначити, правописна решења,

¹⁰ Правопис помиње да се у ћириличким текстовима латиницом редовно пишу непреведене стране речи и изрази, попут лат. sui generis, фр. c'est la vie, а имена наводе само по изузетку, посебно онда када „аутор није успео да сазна како /име, реч/ треба прочитати“, као у примеру Wuys или Wauszew (исп. т. 101а, стр. 187). Изворно писање имена, међутим, остаје у стручним текстовима и при навођењу библиографских референци страних аутора.

¹¹ Детаљније о томе — Правопис из 1993, т. 101а и 101б.

¹² Исп. о томе правилу Правопис из 1993, т. 73с, стр. 142.

по којима се флексивни наставци додају са цртицом, не могу се, наравно, избећи.

Zusammenfassung

Egon Fekete

EINIGE ZWEIFENFÄLLE IN DER SERBISCHEN RECHTSCHREIBUNG

Es handelt sich um Probleme, denen man in den kyrillisch geschriebenen Texten begegnet, wenn lateinisch geschriebene Abkürzungen und Ausdrücke aus Fremdsprachen übernommen werden. Da die aktuelle serbische Rechtschreibung in manchen Fällen keine ausreichende Antwort darauf bietet, so waren wir bemüht, einige hier sind einige typische Beispiele bearbeiten.